

๖. รตนสูตร^๑

- [๑] ยานีธ ภูตานิ สภาคตานิ
 ภุมมานิ^๒ วา ยานิ ว อนุตติกุเข
 สพเพว ภูตา สุมนา ภวนตุ
 อโถปี สกุกจจ สุนนตุ ภาสีต.
- [๒] ตสฺมา หิ ภูตา นิสาเมถ สพเพ
 เมตฺตํ กโรถ มานุสฺสียา ปชาย
 ทิवा จ รตฺโต จ หรฺนติ เย พลี
 ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา.
- [๓] ยํกิญฺจิ วิตฺตํ อธิ วา หุํ วา
 สคฺเคสฺส วา ยํ รตนํ ปณฺตี
 น โน สมํ อตุถิ ตถาคเตน
 อิทฺมปิ พุทฺเธ รตนํ ปณฺตี.
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.
- [๔] ขยํ วิรํคาํ อมตํ ปณฺตี
 ยทชฺฌคฺคา สกฺยมนฺนี สฺมาหิโต
 น เตन ฌมฺเมน สมตฺติ กิญฺจิ
 อิทฺมปิ ฌมฺเ รตนํ ปณฺตี
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.
- [๕] ยมฺพุทฺธเสฏฺโฐ ปริวณฺณเย สจฺจิ
 สฺมาธิมานนฺตริกญฺญมาหุ
 สฺมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ
 อิทฺมปิ ฌมฺเ รตนํ ปณฺตี.
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.

^๑ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ ม. ภูมานิ

[๖] เย ปุคฺคฺลา อฏฐสฺสํ ปสฺมฺฐา
 จตุตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺติ
 เต ทกฺขิณฺเอยยา สฺสคตฺสฺส สวากา
 เอเตสฺส ทินฺนานิ มหปฺพลานิ
 อิทฺมปิ สํเข รตนํ ปณฺีตํ
 เอเตน สจฺเจน สฺวตฺถิ โหตุ.

[๗] เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทเพฺหน
 นิฏฺคามิโน โคตมสาสนมฺหิ
 เต ปตฺติปตฺตา อมตํ วิคฺยห
 ลหฺวธา มุธา นิพฺพุตฺตี ภูฏชฺมานา
 อิทฺมปิ สํเข รตนํ ปณฺีตํ
 เอเตน สจฺเจน สฺวตฺถิ โหตุ.

[๘] ยถินฺทซีโล ปฐฺวี สีโต^๓ สียา
 จตุพฺภิ วาเตภิ อสมฺปกมฺปิโย
 ตถูปมํ สปปฺริสํ วทามิ
 โย อริยสจฺจานิ อเวจฺจ ปสฺสติ
 อิทฺมปิ สํเข รตนํ ปณฺีตํ
 เอเตน สจฺเจน สฺวตฺถิ โหตุ.

[๙] เย อริยสจฺจานิ วิภาวยนฺติ
 คมฺภีรปญฺเณน สฺสเทสิตานิ
 กิณฺจาปี เต โหนฺติ ภูสฺสปมตฺตา^๔
 น เต ภวํ อฏฐมฺมาทียนฺติ
 อิทฺมปิ สํเข รตนํ ปณฺีตํ
 เอเตน สจฺเจน สฺวตฺถิ โหตุ.

^๓ ฉ.ม. ปถวิสุสีโต

^๔ ฉ.ม. ภูสํ ปมตฺตา

- [๑๐] สหาวสุส ทสฺสนสมฺปทาย
 ตยสุสฺ ฐมฺมา ชหิตา ภวนฺติ
 สกฺกายทิกฺขุสฺส วิจิกิจฺจิตฺตญฺจ
 สึลฺลพฺพตํ วาปิ ยทตฺติ กิณฺณํ.
- [๑๑] จตฺตฺวาเยหิ จ วิปฺปมฺตฺโต
 ฌจฺจาภิสฺसानานิ อภพฺพ^๕ กาตุํ
 อิทฺมปิ สํฆเ รตนํ ปณฺตีตํ
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.
- [๑๒] กิณฺณจาปิ โส กมฺม^๖ กโรติ ปาปํ
 กาเยน วาจาญฺท^๗ เจตฺสา วา
 อภพฺพ^๘ โส ตสฺส ปฏิจฺจาทาย^๙
 อภพฺพตา ทิกฺขุสฺสทสฺส วุตฺตา
 อิทฺมปิ สํฆเ รตนํ ปณฺตีตํ
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.
- [๑๓] วณฺณปฺปคฺคฺมเพ ยถา^{๑๐} ผุสฺสสิตฺตคฺเค
 คิมฺหานมาเส ปฐฺมสมฺมํ คิเมห.
 ตถฺวปมํ ฐมฺมวํ อเทสยิ
 นิพฺพานคามิํ ปรมํ หิตาย
 อิทฺมปิ พุทฺธเ รตนํ ปณฺตีตํ
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ.

^๕ ก. อภพฺโพ

^๖ ก. กมฺม

^๗ ฌ.ม. วาจา อุตฺ

^๘ ก. อภพฺโพ

^๙ ส. ปฏิจฺจาทาย

^{๑๐} ฌ.ม. ยถ

- [๑๔] วโร วรรณุญ วรโท วราหโร
 อนุตฺตโร ฌมฺมวโร อเทสโย
 อิทฺมปิ พุทฺธ รัตนํ ปณฺธิตํ
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
- [๑๕] ชีณํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ สมฺภวํ
 วิรตฺตจิตฺตยาตฺติเก ภวสฺสมี
 เต ชีณพีชา อวิรุฬฺหิณฺหา
 นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป.
 อิทฺมปิ สํเม รัตนํ ปณฺธิตํ
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
- [๑๖] ยานีธ ภูตานิ สมากตานิ
 ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนุตฺตลิเก
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสสฺสขิตํ
 พุทฺธํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ.
- [๑๗] ยานีธ ภูตานิ สมากตานิ
 ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนุตฺตลิเก
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสสฺสขิตํ
 ฌมฺมํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุ.
- [๑๘] ยานีธ ภูตานิ สมากตานิ
 ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนุตฺตลิเก.
 ตถาคตํ เทวมนุสฺสสฺสขิตํ
 สํฆํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุติ.
 (มตฺตาสฺสขปริจฺจาคา ปสฺสเส เจ วิปฺลํ สุขํ
 จเช มตฺตาสฺสข ธีโร สมฺปสฺสํ วิปฺลํ สุขํ.)¹¹
 รัตนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

¹¹ ฉ.ม. () เอตฺถนฺตเร ปาโฐ นตฺถิ. ตพฺพณฺณนา จ โอโลเกตพฺพา.

๖. รตนสูตร¹² ว่าด้วยรตนะอันประณีต

(พระผู้มีพระภาคตรัสรตนสูตรดังนี้)

- [๑] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น¹³
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ¹⁴ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภาษิตโดยเคารพเถิด
- [๒] เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ
จงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด
มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเซ่นสรวงมาให้
ทั้งกลางวันและกลางคืน
เพราะเหตุนี้ ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท
จงรักษามนุษย์เหล่านั้น
- [๓] ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ หรือรัตนชาติที่ประณีต¹⁵ใด ๆ
ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่น หรือในสวรรค์
ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้น ๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี
นี้เป็นรตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี
- [๔] พระศากยมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น

¹² ดู สุตตนิบาตข้อ ๒๒๔-๒๔๑ หน้า ๕๕๓-๕๕๗ ในเล่มนี้

¹³ คำว่า ภูต มีความหมายหลายนัย คือ **นัยที่ ๑** มีความหมายเชิงกริยาว่า “มีแล้ว” (หรือ “เกิดแล้ว” **นัยที่ ๒** หมายถึง **ชั้นที่ ๕** (ดู ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๑/๔๓๒) **นัยที่ ๓** หมายถึงธาตุ ๔ มีปฐมธาตุ เป็นต้น (ดู ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๖/๙๙) **นัยที่ ๔** หมายถึงพระขีณาสพ (ดู ช.ช. (ไทย) ๒๗/๑๙๐/๑๑๖) **นัยที่ ๕** หมายถึง สรรพสัตว์ (ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๐/๑๖๙) **นัยที่ ๖** หมายถึงรุกขชาติต่าง ๆ (ดู วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๑/๒๘๐) **นัยที่ ๗** หมายถึงหมู่สัตว์นับแต่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ลงมา (ดู ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓/๔-๕) ในที่นี้หมายถึงอมนุษย์ที่มีศักดิ์น้อย หรืออมนุษย์ที่มีศักดิ์มาก และคำว่า **ผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น** หมายถึง ภูมิเทวดาคือเทวดาที่บังเกิดบนพื้นดิน ต้นไม้ และภูเขา เป็นต้น (ช.ช.อ. (บาลี) ๖/๑๔๕)

¹⁴ **ผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ** หมายถึง เทวดาที่บังเกิดในวิมานในอากาศตั้งแต่สวรรค์ชั้นยามาจนถึงพรหมโลก ชั้นอกนิษฐา (ช.ช.อ. (บาลี) ๖/๑๔๕)

¹⁵ **ประณีต** ในที่นี้หมายถึงสูงสุด ประเสริฐสุด (ช.ช.อ. (บาลี) ๖/๑๔๙)

ทรงบรรลุลหรรณไดอันเป็นที่ลั่นกิเลส
ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันประณีต
ไม่มีธรรมใด ๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น
นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้ความสวัสดี

[๕] พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
ตรัสสรรเสริญสมาธิ¹⁶ใดว่าเป็นธรรมสะอาด
ตรัสถึงสมาธิใดว่าให้ผลโดยลำดับ
สมาธิอื่น¹⁷ที่เสมอด้วยสมาธินั้น ไม่มี
นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้ความสวัสดี

[๖] บุคคล ๑๐๘ จำพวก¹⁸ที่สัตบุรุษสรรเสริญ
ซึ่งจัดเป็นบุคคล ๔ คู่ เป็นสาวกของพระสุคต
เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา

¹⁶ **สมาธิ** ในที่นี้หมายถึงอริยสัมมาสมาธิ (ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖-๑๗๘) ที่เรียกว่า อานันตริกสมาธิ (สมาธิที่ให้ผลโดยลำดับ) เพราะเป็นสมาธิที่ให้ผลแน่นอนตามลำดับ สามารถถอนกิเลสได้สิ้นเชิง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๕/๑๕๘)

¹⁷ **สมาธิอื่น** หมายถึงรูปาวจรสมาธิและอรูปราวจรสมาธิ (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙)

¹⁸ **บุคคล ๑๐๘ จำพวก** ได้แก่ พระโสดาบัน ๓ จำพวก คือ (๑) เอกพีธี (๒) โกลังโกละ (๓) สัตตักขัตตุปรมะ พระสกทาคามี ๓ จำพวก คือ (๑) ผู้บรรลุผลในกามภพ (๒) ผู้บรรลุผลในรูปภพ (๓) ผู้บรรลุผลในอรูป-ภพ รวมพระโสดาบัน ๓ จำพวก และพระสกทาคามี ๓ จำพวก นับโดยปฏิบัติ ๔ ประการ จึงได้บุคคล ๒๔ จำพวก (๖ x ๔ = ๒๔) รวมกับพระอนาคามี ๔ ชั้น คือ ชั้นอวิหา ชั้นอตัปปา ชั้นสุทฺธสสา ชั้นสุทฺธสสี อีกชั้นละ ๕ จำพวก (๔ x ๕ = ๒๐) และพระอนาคามีชั้นนอกนิชฺฐคามิอีก ๔ จำพวก (๒๐ + ๔ = ๒๔) เป็น บุคคล ๔๘ จำพวก (๒๔ + ๒๔ = ๔๘) รวมกับพระอรหันต์ ๒ จำพวก คือ (๑) สุขวิปัสสกะ (๒) สมถยานิก เป็นบุคคล ๕๐ จำพวก (๔๘ + ๒ = ๕๐) รวมกับพระอริยบุคคลผู้ดำรงอยู่ในมรรคอีก ๔ จำพวก เป็น บุคคล ๕๔ จำพวก (๕๐ + ๔ = ๕๔)

บุคคลเหล่านี้มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายสัทธาธุระ ๕๔ จำพวก และฝ่ายปัญญาธุระ ๕๔ จำพวก จึงเป็นพระอริยบุคคล ๑๐๘ จำพวก (๕๔ + ๕๔ = ๑๐๘) (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙-๑๖๐) นี่คือนัยโดยพิสดาร

ส่วนนัยโดยย่อ ได้แก่ บุคคล ๘ จำพวก คือ (๑) พระโสดาบัน (๒) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้ง โสดาปัตติผล (๓) พระสกทาคามี (๔) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล (๕) พระอนาคามี (๖) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล (๗) พระอรหันต์ (๘) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๐)

ท่านที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมาก
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

[๗] บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า
 เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคง หมดความห่วงใย
 บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลุลอหัตตผล
 หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า¹⁹
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

[๘] สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ
 เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเชือกที่ฝังลงดิน
 อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

[๙] พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ
 ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว
 ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง
 ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือน้ำในภพที่ ๘²⁰
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

[๑๐] พระโสดาบันนั้นละกรรม ๓ ประการ คือ
 สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสึลล์พตปราคาส

¹⁹ แบบได้เปล่า หมายถึงได้โดยไม่ต้องจ่ายแม้แต่กาณณิกเดียว (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๗/๑๖๑) กาณณิก เป็นมาตราเงินอย่างต่ำที่สุด (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕)

²⁰ ไม่ถือน้ำในภพที่ ๘ หมายถึงไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านเหล่านั้นละสังโยชน์ ๓ ประการ (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สึลล์พตปราคาส) ได้แล้ว และจะเวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและมนุษยโลกอย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลุลอหัตตผล เพราะนามรูปดับไปในภพที่ ๗ นั่นเอง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๙/๑๖๓-๑๖๔)

พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคได้แล้ว

แม้จะมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่²¹

[๑๑] พระโสดาบันนั้นพ้นแล้วจากอบายทั้งสี่²²

และจะไม่ทำอภิสฐาน ๖²³

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๑๒] ถึงแม้ว่า พระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม²⁴

ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง

ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้

เรากล่าวว่าผู้เห็นบท²⁵แล้ว ไม่อาจทำอย่างนั้นได้

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๑๓] พุ่มไม้งามในป่า ซึ่งมียอดดอกดอกบานสะพรั่ง

ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดู งามอย่างยิ่ง ฉนฺได

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ

ที่ให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ฉนฺนํ

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๑๔] พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ

ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำทางอันประเสริฐมาให้

²¹ อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๗๘/๑๖๖

²² **อบายทั้งสี่** หมายถึงภูมิที่ปราศจากความเจริญ มี ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปต และอสุรกาย (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๑/๑๖๕)

²³ **อภิสฐาน ๖** หมายถึงฐานะอันหนัก ๖ ประการ ได้แก่ (๑) ขมามารดา (๒) ขมาบิดา (๓) ขมาพระอรหันต์ (๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ (๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน (๖) เข้ารีตศาสนาอื่น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๑/๑๖๖)

²⁴ **บาปกรรม** ในที่นี้หมายถึงการต้องอาบัติเบา เช่น ต้องอาบัติเพราะนอนร่วมกับสามเณรเป็นต้น มิได้หมายถึงอาบัติหนัก (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๖๗)

²⁵ **บท** ในที่นี้หมายถึงทางแห่งนิพพาน (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๖๗)

ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใคร ๆ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขดี

- [๑๕] พระขีณาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่
 ทั้งมีจิตเปื้อน่ายในภพที่จะเกิดต่อไป
 ท่านเหล่านั้นชื่อว่า มีพืช^{๒๖}สิ้นแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้น เป็นปราชญ์
 ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขดี

(ทำวสัฏฐะจอมเทพกราบทูลเป็นคาถา ดังนี้)

- [๑๖] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคต^{๒๗} พุทธเจ้า
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขดี
- [๑๗] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระธรรมของพระตถาคต
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขดี
- [๑๘] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระสงฆ์ของพระตถาคต
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขดี

^{๒๖} พืช ในที่นี้หมายถึงปฏิสนธิวิญญาณ (ช.ช.อ. (บาลี) ๑๕/๑๗๑) และดู อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๑๙ ประกอบ

^{๒๗} ตถาคต แปลว่า ไปอย่างนั้นหรือมาอย่างนั้น มีความหมายหลายนัย เช่น ไปหรือมาอย่างบุคคลผู้ชวนชวายเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ชาวโลก ไปหรือมาด้วยการเพิกถอนกิเลสได้ด้วยกำลังแห่งสมณะและวิปัสสนา ไปหรือมาด้วยการกำจัดทุกข์ทั้งปวงได้ ไปหรือมาด้วยการปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่ตน ในที่นี้ใช้เป็นคำแสดงคุณลักษณะของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าไปอย่างนั้นหรือมาอย่างนั้น (ช.ช.อ. (บาลี) ๑๖/๑๗๒)

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่

ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย

นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อย

เพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่²⁸

รตนสูตร จบ

²⁸ สุขอันยิ่งใหญ่ ในที่นี้หมายถึงความสุขอันโอฬารคือพระนิพพาน (พ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๐/๓๒๙) ดู ธรรมบท ข้อ ๒๙๐ หน้า ๑๒๓ ในเล่มนี้